

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för kulturvetenskaper

**”ÖPPNA DÖRRARNA, SÄNK TRÖSKLARNA,
SKAPA RELEVANS”**

Debatt om konstmusikens ställning och relevans i dagens samhälle

Irene Nordström

Kandidatuppsats 15 p
Musikvetenskap

Vårterminen 2018

Handledare
Tobias Pontara
Åsa Bergman

Examinator
Thomas Bossius

Abstract

Titel: ”Öppna dörrarna, sänk trösklarna, skapa relevans”

Författare: Irene Nordström

Institution: Institutionen för kulturvetenskaper

Termin och år: Vårterminen 2018

Handledare: Tobias Pontara, Åsa Bergman

Examinator: Thomas Bossius

Keywords: western art music, status, cultural heritage, discourse, marginalisation, music education

For a long time the status of western art music in Swedish music life has been discussed, recently at two Rikstings 2016 and 2017 arranged by representatives for the field of western art music with the aim of strengthening this status. By using a discourse-analytical perspective as a starting point, this article aims to analyse and describe the debate followed in Swedish daily press after these Rikstings. Only voices from the field of art music have participated in the debate. The analysis shows that the debaters attach great importance and value to this music form historically as well as today. The western art music is said to be an important part of our society's intellectual and emotional capital and an immaterial cultural heritage. The construction of this status is related to the idea of the music as a resource for social and individual development but also as a constructional tool for music creation and performance. The debaters express an idea of marginalisation of the art music with reference to a weakening of its place in music education and in mass medial reporting. Contributions to the debate illustrates also an idea of the ”antiquated character” of the western art music as one ground for the marginalisation – an antiquated value system and canon building, elitism, exclusivity, virtuosity, and rules for performance and listening behaviours.

Key words: western art music, status, cultural heritage, discourse, marginalisation, music education

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Introduktion	1
1.2 Syfte och frågeställning	2
1.3 Avgränsning.....	3
2 Tidigare forskning	4
3 Teori och metod	
3.1 Teoretisk utgångspunkt.....	8
3.2 Metod	9
3.2.1 Analysmaterial	9
3.2.2 Kvalitativ analys.....	10
4 Resultat	
4.1 Konstmusiken som bildningsresurs	12
4.2 Konstmusiken som regelbok och norm	15
4.2.1 Musikens rötter i västerländsk konstmusik eller Mellanösterns musik.....	18
4.3 Konstmusikens inneboende mening och funktion	19
4.3.1 Musikens mening i dess struktur eller skapad i samspel	22
4.4 Musiken som marginaliserad	23
4.4.1 – i musikundervisning och media	23
4.4.2 Konstmusiken som musikaliskt museum.....	25
4.5 Debattörernas förslag hur marginaliseringen skulle kunna motverkas.....	27
4.5.1 Musikundervisning och mediabevakning.....	27
4.5.2 Den föråldrade kontexten.....	29
5 Sammanfattning och Diskussion	32
Referenser	36
Bilaga	
Lista över de tidningsartiklar 2016 och 2017 som utgör analysmaterialet.....	38

1. Introduktion

Denna musikvetenskapliga kandidatuppsats tar sin utgångspunkt i diskussioner kring den västerländska konstmusikens ställning i Sverige i dag. I fokus för undersökningen står debattinlägg införda i dagspress, huvudsakligen Svenska Dagbladet, under maj och juni 2016 och april-maj 2017. Debatten följde på två Riksting som genomfördes i Berwaldhallen i maj 2016 respektive april 2017 med syfte att stärka den västerländska konstmusiken i svenska samhället. Initiativtagarna till Rikstingen var Sveriges Radio, Berwaldhallen, Kungliga Musikaliska Akademin och Svensk Scenkonst. Debattinläggen är författade av personer med olika kopplingar till musiklivet – administratörer, konstnärliga ledare, musikjournalister/musikkritiker, lärare på musikutbildningar, musiker/sångare, kompositörer, de allra flesta med hemvist inom den klassiska musiken.

Det vi nu kallar 'konstmusik' refererar huvudsakligen till noterad musik, främst musik från tidigast 1000-1100-talet. Det är en lång tid av musikalisk utveckling, av konstmusikalisk utveckling, fram till dags dato, när dess ställning nu debatteras. Medeltidens, renässansens och barockens musik, 1450 – 1750, var starkt kyrkligt förankrad med mässor och motetter även om profan musik som danssviter, operor, solistisk stråkmusik fick allt större fäste. Under klassicismen, 1750 – 1830, utvecklades instrumentalmusiken och nya musikformer skapades och nådde höjdpunkter – symfonier, kammarmusik, operor. Under 1800-talets romantik skapades symfoniska dikter, programmusik, lyrisk pianomusik och kammarmusik och under 1900-2000-talen har helt nya sätt att skriva musik utvecklats som tolvtonsmusik och elektronisk musik.

I mitten av 1700-talet formulerades första stegen i en värdenorm som placerade konstmusiken, den instrumentala konstmusiken, överst på värdestegen. Trots att denna musik då var en musik för hov, adel och borgerlighet bedömdes den så generellt estetiskt och funktionellt värdefull att det blev den musik som kom att ingå i såväl liberala som socialistiska folkbildningsprojekt under 1800- och 1900-talen¹. Konstmusiken var högkultur och den byggdes under denna tid in olika samhällsinstitutioner, fick en given plats i kulturutbud, undervisnings- och utbildningsverksamheter, media.

Konstmusikens ställning kom emellertid med 1970-80-talets postmoderna

¹ Edström (2002, s 224)

socialkonstruktivistiska tänkande att problematiseras. Ungdoms- och modernitetsforskaren Thomas Ziehe talar om en kulturell friställning, frigörelse, som innebar att individens bindningar till traditioner för klass, kön, identitet förlorade i självklarhet. Det skedde en uppluckring av värdehierarkier som relaterade till sociokulturella förändringar.² På musikområdet fick den högkulturella konstmusiken från slutet av 1950-talet sällskap av en ständigt växande ungdomsmusik, rock och pop, och i den kulturella friställningens kölvatten kom ungdomars val att bli den nya unga musiken. Konstmusikens tidigare givna värdemässiga högstatusposition försvagades liksom dess givna plats i de olika samhälleliga kultur- och utbildningsinstitutionerna. Forskning har visat hur lyssnarskaran, publiken, svårligen förnyas.³

Den västerländska konstmusikens status, plats och roll i samhället och musiklivet har debatterats ända sedan 1930-talet.⁴ Inför det första rikstinget i maj 2016 sammanställdes av frilansjournalist Cecilia Nebel en rapport om den klassiska musikens ställning i dagens svenska musikliv.⁵ I grundskolans musikundervisning har musikämnet utvecklats till ett upplevelseämne med eget skapande kopplat till pop- och rocktraditionen. Antalet amatörorkestrar blir färre, intresset för att spela orkesterinstrument minskar och färre söker musikutbildningar. Inom media skönjer man ett kunskapsförakt: ”Att inte veta/kunna/intressera sig för klassisk musik och opera är mer OK än om det handlade om andra genrer”.⁶

Som tidigare amatörmusiker med mestadels klassisk musik på orkesterrepertoaren, men dessutom från tidiga tonår på sent 1950-tal också upplevt hur rock- och popmusiken både gjort sitt inträde på musikscenen och ständigt växt i omfång är jag både intresserad av och nyfiken på hur olika musikformer tillsammans ska kunna ta plats i musiklivet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Efter de två rikstingena 2016 respektive 2017 följde i dagspress ett antal artiklar, krönikor och andra inlägg med ett brett spektrum av tankar, idéer, åsikter och åtgärdsförslag som belyser temat om den klassiska musikens position i svenskt musikliv. Syftet med föreliggande uppsats

² Ziehe (1989/1993, s 37)

³ Kolb (2001)

⁴ Botstein (2004, s 43)

⁵ Nebel (2016)

⁶ Ibid.

är att analysera och beskriva detta debattmaterial med fokus på de föreställningar om musikformens status, värde, relevans och marginalisering i dagens samhälle och musikliv som framkommer.

Frågeställningar:

- Hur beskrivs den klassiska musikens status/ställning historiskt och i dag?
- Hur motiveras den klassiska musikens relevans i dagens samhälle?

1.3 Avgränsning

Rikstingens föreläsningar har förutom i dagspress också debatterats i sociala media, men uppsatsen är avgränsad till debatten i dagspress. 2018 har ytterligare ett Riksting genomförts men detta omfattas inte heller i uppsatsen.

2. Tidigare forskning

Forskning med anknytning till marginalisering

Det finns forskning som uppmärksammar konstmusikens försvagade ställning. Den kan ses i ljuset av den kulturella friställning, frigörelse, som Thomas Ziehe talar om. Den innebar en uppluckring av värdehierarkier och att individens bindningar till traditioner förlorade i självklarhet. Ungdomar kunde då iakttas och uppleva olika livsstilar, en situation som frambringa krav på val.

Forskare som studerat ungdomars attityder till såväl den klassiska musiken som den kontext i vilken den framförs är *Katrin Schlemmel & Mirjam James*.⁷ 38 ungdomars preferenser för vissa musikstilar samlades in via frågeformulär. Därefter fick ungdomarna, indelade i tre grupper, lyssna på en klassisk konsert - en grupp på en klassisk konsert live i konserthus, en på en klassisk konsert live på en klubb, en på ett utdrag ur en konsert på en musiklektion i skolan. Ungdomarnas upplevelser vid lyssnandet till konserterna jämfördes därefter med deras musikstilspreferenser. Resultatet visade att majoriteten av ungdomarna tyckte om den klassiska musiken, att det var viktigt med levande musik och att klubbmiljön bedömes extra positivt.

En näraliggande studie har genomförts av *Marion Lamberth*, där hon beskriver unga vuxnas (studenter som läste grundkurs i musikvetenskap) och äldre generationers (traditionell konsertpublik av klassisk musik) förhållande till klassisk musik. Resultatet visade att flertalet studenter inte kommit kontakt med konstmusik förrän de började läsa musikvetenskap. När det gäller studenternas reaktioner på den klassiska musiken anger Lamberth sammanfattningsvis att musikformen generellt bemöts av intresse, att liveupplevelse och visuella intryck underlättar förståelsen av musiken och att musiken och dess koder behöver förklaras.

Konsertpublikens ålder är en aspekt i den studie där *Bonita M. Kolb* jämfört abonnemangsbesökare och icke-abonnemangsbesökare vid en filharmonisk orkesters konserter mot bakgrund av en minskning i antalet abonnemang⁸. Abonnemangsbesökarna var i ålder betydligt äldre än icke-abonnemangsbesökarna. Resultatet visade att de två grupperna var demografiskt likartade och båda besökte konserterna lika ofta. Men icke-

⁷ Schlemmel & James (2011): <http://www.b-em.info>

⁸ Kolb (2001)

abonnemangsbesökare hade ett bredare musikintresse, intresse av både klassisk musik och populärmusik. Till följd av detta breda musikintresse kan inte denna grupp, menar Kolb, nås via för konstmusiken traditionella marknadsföringsvägar som bygger på lojalitet utan andra vägar, t.ex. nischade program, måste prövas.

Leon Botstein diskuterar i en forskningssammanställning den västerländska konstmusikens ställning som försvagad. I sammanställningen⁹ fokuseras följderna för konstmusiken av tekniska och sociokulturella förändringar där populärmusiken vann lyssnarskarorna. Men, menar Botstein, den klassiska musikens svårigheter kan inte förstås bara som en konsekvens 1900-talets ungdomskultur. Den är förknippad med aristokrati och utövare som tagit rollen som ”guardians of the past” och ”curators of a museum of historical performing art.” I en annan vetenskaplig artikel diskuterar Botstein svårigheten att attrahera yngre lyssnare: ”The fault does not lie with the art form”. Orsakerna, menar han, till att yngre personer inte kommer till de klassiska konserterna handlar om biljettpriser, program och kontexten runt konsertbesöket.¹⁰

Forskning med anknytning till musikens mening och funktion

Vid sekelskiftet 1800-1900 startade i Sverige ett folkbildningsarbete med mål att ”folket” skulle lyftas till en högre kunskapsnivå och moralisk nivå. Musik hade en viktig del, då den ansågs förädlande, fostrande och stärkande. Under ett antal år kring sekelskiftet anordnades t.ex. folkkonserter som vände sig till ”de arbetande klasserna” med syfte att ”meddela en vetenskaplig, humanistisk och estetisk skolning”.¹¹ *Eva Öhrström* har i sin forskning studerat detta folkbildningsarbete, där konstmusiken betraktas som ett eftertraktat bildningskapital, som kunde främja den enskilda individens ”hälsa och moraliska kraft” och i förlängningen också ”bidra till samhällets sunda utveckling”.¹² Folkbildningstanken fanns redan tidigare under 1800-talet i form av läs- och musiksällskap men övertogs och intensifierades vid sekelskiftet av folkrörelsernas bildningsförbund. *Eva Öhrström* betonar också betydelsen av Institutet för Rikskonserter framväxt under 1960 och säger: ”... att ett av de mest utmärkande dragen i svenskt musikliv har varit just folkbildningsarbetet”.¹³ Rikskonserter nedläggning kommenteras i debattinlägg i analysmaterialet.¹⁴

⁹ Botstein (2004)

¹⁰ Botstein (2013, s 2)

¹¹ Öhrström (1997, s 37)

¹² Ibid. s 37

¹³ Ibid, s 10

¹⁴ Kask: Ansvaret för kulturarvet har monterats ned”, SvD 160603

Åsa Bergman och Monica Lindgren refererar till folkbildningsprojektet i sin studie om musikundervisningsprogrammet El Sistema, där den klassiska musiken ses som ett verktyg för social och individuell utveckling mot ett demokratiskt samhälle på motsvarande sätt som folkbildningsprojektet gjorde. I fokus står frågan om hur representanter för El Sistema-verksamheten ”legitimise music and the function of music in relation to ideas and tradition about music and music education”.¹⁵ Det diskursanalytiska perspektivet ger tre olika sätt för att legitimera musiken: Music with a Power to Unite, Music to Provide Individual Development, Music as a Social Ladder. Författarna noterar också att i den svenska El Sistema-verksamheten finns en ambivalens gällande vilken musikgenre som bäst verkar mot målen, västerländsk konstmusik eller populärmusik. El Sistema använder både och. Författarna sammanfattar med referens till Ziehe, 2004: ”This may possibly relate to the weakening of the hierarchies of aesthetic values seen in late modernity”.¹⁶

De föreställningar om västerländska konstmusikens stora värde för individuell och samhällelig utveckling som kommer till uttryck i både Öhrströms och Bergman & Lindgrens forskning återkommer i debattmaterialets inlägg.

Eftersom föreställningar om den västerländska konstmusikens status och värde är fokus i denna uppsats har jag också funnit *Lydia Goehrs* forskning om verksbegreppets uppkomst som en viktig referens. Verksbegreppet ledde till normer, förväntningar och beteendemönster som kom att framåt karaktärisera praktiken runt klassisk musik. Fram till början av 1800-talet motiverades, legitimerades musiken av utommusikaliska fenomen som hyllning till Gud, underhållning för hov och adel, bidrag till utveckling och uppfostran. Men i samband med den romantiska ideologin och estetiken i början av 1800-talet flyttades fokus allt starkare bort från denna funktionalistiska syn på musikens mening mot en föreställning där det var det producerade ’verket’ självt som var musikens mening. Musikens värde i sig självt lyftes och blev starkare när det inte längre behövde referera till utommusikaliska fenomen.¹⁷ Goehr betraktar det etablerade verksbegreppet som *regulativt*, föreskrivande, normativt. Den nya romantiska musikestetiken fick konsekvenser för såväl framförande av verken som lyssnande

¹⁵ Bergman & Lindgren (2014, s 44)

¹⁶ Ibid, s 55

¹⁷ Goehr (1992, s 155)

till dem. Goehr skriver: "... works require of their performances perfect compliances with scores".¹⁸ Och lyssna gör man kontemplativt, stampar inte takten med foten.¹⁹

Tobias Pontara har i sin forskning om den diskursiva konstruktionen av musikalisk autonomi preciserat vad musikalisk autonomi kännetecknas av. Han sammanfattar tre centrala utsagor som "utmärker att musiken förstås och konceptualiseras på ett bestämt sätt"²⁰. Han benämner dem estetisering/avfunktionalisering, avspecifiering och dekontextualisering. Estetisering innebär att musiken har inget syfte utöver sig själv, det sköna är och förblir skönhet även om inga känslor utvecklas och innebär också ett förnekande av att musiken skulle ha någon funktion. Avspecifiering handlar om förhållandet mellan musik och mening. Det låg ett stort värde i att konstmusiken inte uttryckte, representerade, återgav eller refererade till extra-musikaliska fenomen. Dekontextualisering innebär att man inte kan knyta musiken till den sociala eller kulturella kontext i vilken den skapades. Denna föreställning om musikalisk autonomi är ett tema som återfinns i analysmaterialets debattinlägg som berör musikens mening och funktion.

Den forskning med anknytning till marginalisering respektive musikens mening och funktion som presenterats belyser på olika sätt frågor som aktualiseras i de debattinlägg som analyseras i uppsatsen. Det bidrag som föreliggande uppsats kan ge till forskningsfältet är en bild av hur företrädare för konstmusikområdet, debattörerna, motiverar musikformens relevans i dagens samhälle.

3. Teori och metod

¹⁸ Goehr (1992 s 99)

¹⁹ *Ibid.*, s 285

²⁰ Pontara (2007, s 67)

3.1 Teoretisk utgångspunkt

De teoretiska och metodologiska utgångspunkterna i denna uppsats är inspirerade dels av Winther Jörgensen & Phillips dels av Pontara. Uppsatsens perspektiv präglas av ett socialkonstruktionistiskt angreppssätt med diskursanalys som metodologisk ansats. Det konstruktionistiska angreppssättet belyses av Winther Jörgensen & Phillips då de med referens till Vivien Burr (1997) anger premisser som karaktäriserar detta angreppssätt. Det handlar för det första om en kritisk inställning till självklar kunskap, om att kunskap och våra världsbilder inte är spegelbilder av verkligheten ”därute” utan en produkt av vårt sätt att kategorisera världen. För det andra är vår syn på och kunskap om världen alltid kulturellt präglad, kunde vara annorlunda och kan förändras. För det tredje menar Burr frambringas kunskap i social interaktion där man bygger upp gemensamma sanningar och kämpar för vad som är sant och falskt.²¹

Pontara har i sin avhandling beskrivit den funktion utsagor i analysmaterialet har i diskursanalys dels som kategorier genom vilka diskursen identifieras, dels som en form av analysverktyg som vägleder analysen av det empiriska materialet. Det finns många definitioner av diskurs varav en av dem är att en diskurs är ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen) och som samtidigt innebär att världen/utsnittet konstrueras *som* något.²² En diskurs uppfattas som en fixering av betydelse inom en bestämd domän, och den är en verbal verksamhet som ibland sätter spår i form av texter.²³ De kategorier som i inledningen till den kvalitativa analysen skapas kan med Widestedts terminologi också ses som *diskursteman* och strukturerande verktyg.²⁴

I en socialkonstruktionistisk ansats ligger en problematisering av sanningsbegreppet. Men i stället för att fokusera på om utsagorna, som i detta fall västerländsk konstmusiks ställning och värde, är sanna eller inte, kan fokus läggas på ”hur det regelbundna upprepadet av en viss typ av kritiska påståenden relaterar till bredare diskursiva ”traditioner”, sammanhang och praktiker och i vilken grad dessa förhållanden innebär att de erhåller en status som sanna”.²⁵

Jag har valt det socialkonstruktionistiska angreppssättet med diskursanalys som metodansats.

²¹ Winther Jörgensen & Phillips (2000 s 12)

²² Pontara (2007, s 29)

²³ Winther Jörgensen och Phillips (2000, s 31)

²⁴ Widestedt (2001, s 45)

²⁵ Pontara (2007, s 32)

Det jag vill studera är bilden av, föreställningarna om den västerländska konstmusiken i dag i Sverige och hur man talar om konstmusiken. Jag betraktar språkliga begrepp som i detta fall 'västerländsk konstmusiks stora värde', 'marginalisering', 'musikens mening och funktion' som språkliga konstruktioner skapade i samspel mellan människor. Jag är också intresserad av *hur* dessa begrepp framställs i utsagorna.

3.2 Metod

3.2.1 Analysmaterial

Mitt empiriska material består av 24 debattinlägg i svensk dagspress efter Riksting för västerländsk konstmusik 26 maj 2016 respektive 5 april 2017 samt av två inledningsanföranden i rikstingsprogrammen. Materialet består av samtliga funna inlägg efter sökningar i Svenska Dagbladet och Dagens Nyheter samt i Mediaarkivet. Något urval har inte gjorts. Merparten av inläggen var införda i Svenska Dagbladet. Övrig dagspress har inte, eller i försumbar utsträckning, deltagit med debattinlägg. Inläggen är författade av personer med olika koppling till musiklivet – administratörer, konstnärliga ledare, musikjournalister/musikkritiker, lärare på musikutbildningar på olika nivåer, musiker/sångare, kompositörer.

De debattinlägg som analyseras har tillkommit i en situation där företrädare för västerländsk konstmusik samlats till riksting för att stärka musikformens ställning. Flertalet av debattinläggens författare har sin huvudsakliga hemvist inom konstmusikens domän, vilket gör att i analysen ingår huvudsakligen röster som i något avseende upplever det väsentligt att stärka konstmusikens ställning. Röster som är av annan åsikt har inte deltagit med debattinlägg under den tid uppsatsens analysmaterial varit infört i dagspressen.

Debattinläggen är koncentrerade till ett tidsintervall från dagen för första rikstinget 160526 till 160630. Efter andra rikstinget 170504 kom ett fåtal debattinlägg in i dagspressen vilka är med i analysmaterialet. Det är få debattinlägg som utgör respons på tidigare inlägg utan står som självständiga inlägg. Fyra inlägg kan ses som kommunicerande med varandra, två och två. Analysmaterial kommer jag i uppsatstexten att referera till som antingen 'analysmaterialet' eller 'debattmaterialet'. Jag kommer också att använda termerna "västerländsk konstmusik", "konstmusik", "klassisk musik" synonymt.

3.2.2 *Kvalitativ analys*

Den metod som används för att bearbeta och analysera debattmaterialet är *kvalitativ analys* som är en induktiv forskningsansats där man undviker att använda förutbestämda teoristyrda kategorier. Det är en analys där forskaren ”aktivt arbetar med sina data, organiserar dem, bryter ner dem till hanterbara enheter, kodar dem, gör synteser och söker efter mönster”.²⁶ Den kvalitativa analysen kommer i denna uppsats att omfatta dels en innehållsanalys, dels en diskursanalys. Målet vid båda dessa analysmetoder är att analysera texters innehåll och mening. Texterna uttrycker något och används för att påverka någon. Metoderna handlar om att analysera sådana funktioner men på olika sätt.

Innehållsanalysen

Två centrala delar i innehållsanalysen är meningskondensering och kategorisering. Meningskondensering: Efter genomläsning av debattmaterialet har jag ur texten valt ut meningar eller textstycken som är relevanta för att besvara uppsatsens frågeställningar. Dessa textavsnitt utgör meningsenheter som analyseras med fokus likheter och skillnader och kondenseras till kortare enheter men med centralt innehåll kvar. Meningsenheterna förses med koder som beskriver meningsenhetens innehåll och samlas därefter till kategorier som konstrueras så att innehållet i en kategori är närbesläktat och skiljer sig från innehållet i annan kategori.²⁷ För mitt analysarbete innebar innehållsanalysen att fyra kategorier utkristalliserades ur debattmaterialet. Det var debattinlägg som handlade om den västerländska konstmusikens stora värde för individens och samhällets utveckling, inlägg som handlade om konstmusiken som regelbok för konstmusikens praktik, skapandet såväl som framförandet och lyssnandet, inlägg rörande konstmusikens mening och funktion och debattinlägg som handlade om konstmusikens marginalisering.

Diskursanalysen

I nästa steg anläggs ett nytt, ett annat, perspektiv på materialet vid användande av diskursanalys. Vid diskursanalys är ”diskursanalytikern inte intresserad av att försöka visa hur verkligheten faktiskt ser ut utan i stället handlar det om att analysera texter och de bilder av verkligheten som produceras.”²⁸ Diskursanalysens utgångspunkt är att utsagorna i debattinläggen kan sättas in i olika diskurser, olika sätt att tala om och förstå den klassiska

²⁶ Fejes & Thornberg, red. (2015, s 35)

²⁷ Lundman & Hällgren Graneheim (2017, s 225)

²⁸ Bolander & Fejes (2015, s 111)

musiken. Det är via språket som våra föreställningar om verkligheten konstrueras. Kategorierna som innehållsanalysen genererat kan betraktas som diskursteman, strukturerande verktyg för att innehållsligt analysera och beskriva utsagorna.²⁹

Diskurskamp: I Laclau & Mouffes diskursteori är begreppen ´diskursiv kamp´, antagonism och hegemoni centrala. Diskurserna representerar var för sig ett bestämt sätt att tala om och uppfatta den sociala världen. Det finns olika och motstridiga diskurser som ”opererar inom samma sociala område” och kämpar om att låsa fast språkets betydelse på sitt eget sätt. En diskurs är heller ingen sluten enhet. Den omformuleras ständigt i kontakten med andra diskurser.³⁰

Trovärdigheten hos en diskursanalys bedöms utifrån berättelserna. Om argumenten och analysen anses skäliga är det en trovärdig studie. Läsaren ska kunna följa de olika leden i analysen.³¹ Min uppgift vid denna metodansats är att analysera texten och den bild av verkligheten som texten i debattinläggen producerar, vilka mönster som finns och vilka sociala konsekvenser olika diskursiva framställningar av verkligheten får. Ett socialkonstruktivistiskt perspektiv som utgångspunkt med diskursanalys som metodansats innebär att jag som forskare inte gör anspråk på att ge uttryck för en sanning eller visa hur verkligheten ser ut – i detta fall för hur verkligheten för den klassiska musiken ser ut. I det socialkonstruktivistiska perspektivet ligger att andra personer skulle kunna se den klassiska musikens situation på ett annorlunda sätt, som någonting annat – en annan sanning.

4. Resultat

Fyra diskurser, fyra olika sätt att tala om den klassiska musiken, har identifierats när materialet analyserats: Konstmusiken som bildningsresurs, Konstmusiken som regelbok och norm, Konstmusikens mening och funktion, Konstmusiken som marginaliserad. Under en

²⁹ Widestedt (2001, s 45)

³⁰ Laclau & Mouffe (1985, s 105, 112)

³¹ Bolander & Fejes (2015, s 112)

femte rubrik har samlats utsagor som återger idéer om åtgärder för att stärka den västerländska konstmusiken.

När jag i det följande använder uttrycket 'initiativtagarna till Rikstingen' eller bara 'initiativtagarna' avser jag de tre personer som representerar Berwaldhallen (Helena Wessman), Svensk Scenkonst (Ulrika Holmgaard) respektive Kungl. Musikaliska Akademien (Susanne Rydén).

De citat som härrör från debattinläggen har återgetts med indragning och mindre textstorlek. Citat som härrör från litteratur har återgetts inom citationstecken i den löpande texten.

4.1 Konstmusiken som bildningsresurs

I debatten om den klassiska musikens status i dagens musikkliv anförs ofta musikens starka ställning tidigare i historien som ett skäl till att den är viktig att bevara. Initiativtagarna till Rikstingen skriver i ett inlägg i Svenska Dagbladet samma dag som första rikstinget genomförs:

Den västerländska konstmusiken, i dagligt tal klassisk musik, har under mer än tusen år varit en viktig del av vårt samhälles intellektuella och emotionella kapital. Parallellt och sammanflätad med litteratur, arkitektur, bildkonst, matematik, filosofi och andra för vår kollektiva intelligens viktiga områden, har den kraftfullt bidragit såväl till mänsklighetens utveckling som till individens förmåga att hantera alla de livets utmaningar vi ständigt ställs inför.³²

I detta första debattinlägg lyfter initiativtagarna inte bara föreställningen om konstmusikens stora värde och historiskt starka ställning utan också att detta värde och denna ställning hotas genom att marginaliseras:

Trots ett professionellt konsertutbud på hög nivå, ett starkt intresse hos landets fritidsmusiker och amatörsångare och den stora publikens hängivenhet ser vi en marginalisering ... en marginalisering som i sin förlängning hotar den västerländska konstmusiken som immateriellt kulturarv och universellt språk.

Att konstmusiken varit viktig för "mänsklighetens utveckling" och "individens förmåga att hantera livets utmaningar" så som det sägs i citatet används också som argument för att musiken borde ha en mycket starkare ställning än vad den har i dag, inte bara bevaras. Citaten illustrerar tanken om att den västerländska konstmusikens stora värde historiskt för mänsklig och samhällelig utveckling är viktigt att beakta i ett läge där detta värde föreställs försvagat.

³² Wessman, Holmgaard & Rydén: "Akut agera mot den klassiska musikens marginalisering", SvD 160526

Det konstrueras en bild av konstmusiken som resurs också i dag för såväl enskilda individers utveckling och välbefinnande som samhällets utveckling.

I den diskussion som följer på dessa debattinlägg riktas kritik mot att representanter för nutida musik inte bjudits in. Maria Lithell-Flyg skriver:

Det är inte konstigt att det är en utdöende konstform och att institutionerna hotas av nedläggning när inte det nya omfamnas.³³

Formuleringen är snarlik Erik Wallrups formulering av vad bildning är. I inledningsanförandet vid första rikstinget 160526 säger han:

Den musikaliska bildningen uppstår när man söker sig bort från sig själv mot det främmande. ... Den väsentliga punkten ligger i att vi alls öppnar oss mot det främmande för att höra vad det har att säga.³⁴

Det bildningsideal som artikuleras i Wallrups artikel kan ställas i relation till idéer om musikens kraft att förädla människan, stärka hälsa och ge moralisk kraft som utvecklades under 1700-talet. Därefter kom dessa egenskaper att under 1800- och 1900-talen bedömas så betydelsefulla att konstmusiken ingick i de folkbildningsprojekt som från start bedrevs med ett uttalat socialt, ekonomiskt och/eller politiskt mål med tanke att åstadkomma både ”en förbättring av de lägre klassernas uppfostran³⁵ och bidra till ”samhällslivets sunda utveckling”.³⁶

Initiativtagarnas inlägg vid debattens inledning - att den västerländska konstmusiken ”kraftfullt bidragit såväl till mänsklighetens utveckling som till individens förmåga att hantera alla de livets utmaningar vi ständigt ställs inför” - knyter an till denna idé om ”musikalisk folkbildning” som såg sin början under 1800-talet och därefter levt vidare i olika tappningar ända fram till dags dato. Och ända från början av denna bildningsidé var det musik av ”de stora mästarna” som ansågs kunna ha den förädlade inverkan på individen som var målet. Under några år kring sekelskiftet 1800-1900 genomfördes t.ex. i Stockholm och Göteborg ”folkkonserter” med syfte att ”meddela en vetenskaplig, humanistisk och estetisk skolning”.³⁷ Det fanns också en idé om konstmusikens terapeutiska verkan. Den stärker människan, renar känslor, höjer moralen. Filosofin med folkbildningen, och folkkonserterna, var att bättra

³³ Lithell-Flyg: Riksting i döda tonsättares sällskap, SvD 160601

³⁴ Wallrup: Traditionsrik konst i en föränderlig värld, inledningsanförande Riksting 160526

³⁵ Öhrström(1997, s 15)

³⁶ Ibid., s 41

³⁷ Ibid., s 37

bildade människor hade större möjligheter att öka sina livsvärden.³⁸

Folkbildningstanken fick en mera nutida fortsättning när Rikskonserter startade sin verksamhet på 1960-talet och fram till 2010 kontinuerligt producerade rikstäckande konsertturnéer inom olika genrer, inte minst nutida musik, för att

göra musik av olika genrer tillgängliga för människor i hela landet
Faktum är att många av dem /problemen/ uppstod när elefanten i rummet,
Rikskonserter, av uppenbart politiska skäl och till stora kostnader lades ned
för drygt fem år sedan.³⁹

På samma sätt som det var viktigt för folkbildningspionjörerna att sätta in musiken i en samhällelig kontext vill initiativtagarna till rikstingen med mål att stärka den västerländska konstmusikens roll i samhället göra det. För dem handlar då den ”samhälleliga kontexten” om konstmusiken i utbildningskedjan, att färre unga kommer i kontakt med konstmusiken, om musiklivets tuffa ekonomi, om försvagad kyrkomusik⁴⁰. Folkbildningspionjörernas föreställning var att konstmusiken var ett eftertraktat *symboliskt bildningskapital*, ett kapital som skulle överföras från de bildade klasserna till de arbetande klasserna och ge möjlighet att ansluta sig till en växande medelklass.⁴¹ Initiativtagarna till rikstingen talar i snarlika termer om klassisk musik som en viktig del av vårt samhälles ”*intellektuella och emotionella kapital*”.⁴² De talar också i termer av kulturellt arv och riktar sig mot media med en idé att fortsätta folkbildningen genom en

... folkbildande journalistik i syfte att ge medborgarna tillgång till en viktig del av vårt kulturarv.⁴³

Till konstmusikens folkbildande potential och de svenska folkbildningsprojekten under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet knyter Bergman & Lindgren an i sin forskning om musikprogrammet El Sistema. I programmet ses musiken som ”a tool for social and human development” och ”has been used to develop the individual and create a more democratic society”.⁴⁴

³⁸ Öhrström (1997, s 51)

³⁹ Kask: Ansvaret för kulturarvet har monterats ned, SvD 160603

⁴⁰ Wessman: All konstmusik trängs undan i Sverige i dag, SvD 160604

⁴¹ Öhrström (1997, s 63)

⁴² Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut att agera mot den klassiska musikens marginalisering, SvD 160526

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Bergman & Lindgren (2014, s 43, 44)

Initiativtagarna till rikstingen konstaterar i sitt första debattinlägg att forskning visat att den västerländska konstmusiken helt har försvunnit ur skolans musikundervisning och att fokus ligger på ensemblespel inom pop- och rocktraditionen.⁴⁵ Och Lisa Irenius, kulturchef på SvD, resonerar i sitt inlägg kring varför det är viktigt att ta del av annan musik än den man redan gillar och lyssnar på och om det spelar någon roll vad man lyssnar på:

Jo, både människan och kulturen behöver möta nya annorlunda kulturvärldar för att växa och utvecklas.

... Det finns helt enkelt en växande brist på kunniga människor som, till skillnad från algoritmerna, kan säga att ”gillar du det här – men du kanske också gillar något helt annat.”⁴⁶

Citaten illustrerar hur föreställningen om den västerländsk konstmusikens potential för såväl individuell som samhällelig utveckling formuleras på sätt liknande folkbildningspionjärerens vid sekelskiftet 1800/1900.⁴⁷

4.2 Konstmusiken som regelbok och norm

Initiativtagarna till rikstingen skriver i sitt inlägg samma dag som första rikstinget genomförs om den västerländska konstmusiken som en ’grammatisk grund’:

I den västerländska och andra kulturernas konstmusik har de flesta av de musikformer vi idag känner sina rötter. I ett växelspel med folkmusikaliska uttryck har konstmusik med olika ursprung burit fram och utvecklat ett slags grammatisk grund för dagens globala musikindustri.⁴⁸

Det är svårt att i musikkulturen hitta en välformulerad definition av vad ’grammatik’ inom musikområdet innebär. I John Stanleys bok ”Klassisk musik” (1994) står: ”... utvecklade kyrkotonsättarna sin musik till en egen konstform vars grammatik och konstruktionsregler inte var beroende av religiösa texter eller ritualer.”⁴⁹ I Nationalencyklopedin finns beskrivning av vad grammatik inom språkområdet omfattar – formlära och satslära/syntax, böjningar och ordföljd – dvs konstruktionsregler för språket. Motsvarande regler inom musikområdet skulle kunna sägas utgöra en musikalisk grammatik.

Föreställningen om den ’grammatiska grunden’ som en aspekt av konstmusikens historiskt

⁴⁵ Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut att agera mot den klassiska musikens marginalisering, SvD 160526

⁴⁶ Irenius: Den klassiska musikens kris blottar ett kulturförakt, SvD 160528

⁴⁷ Öhrström (1997)

⁴⁸ Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut att agera mot den klassiska musikens marginalisering, SvD 160526

⁴⁹ Stanley (1994, s 12)

höga status återkommer i nästa inlägg av initiativtagarna, där följer av en marginalisering uttrycks:

En marginalisering som kan leda till att stora delar av befolkningen inte längre kan avkoda den konstform som haft så stor betydelse för det moderna samhällets framväxt. En marginalisering som på sikt också hämmar den kreativa utvecklingen av både det musikaliska skapandet som de konstnärliga gestaltningarna av den västerländska konstmusiken.

Motsvarande föreställning om västerländska konstmusikens stora betydelse för musikskapande konstrueras i musikrecensent Sofia Lilly Jönssons inlägg som då föregåtts av inlägg kring klassiska musikens museala karaktär⁵⁰ och en artikel av musikvetaren Gunno Klingfors under rubriken Rock och Jazz – inte klassisk musik – bär vårt kulturarv.⁵¹ Jönsson skriver:

Och oavsett vad man tycker om det har den västerländska konstmusiken format musiken och dess institutioner under hundratals år. Utbildningen av lärare, musiker och tonsättare hämtar kunskap från den, också när det gäller folkmusik, jazz och rock som i vår tid rör sig mellan genrerna.

Det handlar alltså inte om västerländska värden, en annan tråd i debatten, utan om att den är ett kompetenscentrum.⁵²

Citaten illustrerar föreställningen om den västerländska konstmusikens stora värde historiskt för det musikaliska skapandet och utvecklingen men också för utvecklingen av konstnärlig gestaltning och senare också för forandet av de institutioner inom vilka musiken lever. Här kan det vara av värde att se hur begreppet 'Verk', musikaliskt verk, uppstod och ledde till normer, förväntningar och beteendemönster som kommit att framåt karaktärisera praktiken runt klassisk musik. Lydia Goehr har i sin forskning beskrivit denna process⁵³, då "instrumentalmusiken avancerade upp mot parnassens topp".⁵⁴ I början av 1800-talet förändrades synen på musik från en funktionalistisk syn på musikens mening till en föreställning där det var den producerade kompositionen själv som var musikens mening. Betydelsen och meningen förflyttades från musikens yttre miljö till dess egna inre miljö, strukturen. Den musikaliska produkten fick nu på samma sätt som tidigare t.ex. litteratur och skulptur status av Verk. Huvudintresset kom nu att ligga på det producerade verkets struktur,

⁵⁰ Derkert: Museala mönster missgynnar musiken, SvD160601

⁵¹ Klingfors: Rock och jazz -inte klassisk musik – bär vårt kulturarv, SvD 160611

⁵² Jönsson: Därför är det rätt att satsa på konstmusik, SvD 160617

⁵³ Goehr (1992)

⁵⁴ Edström (2002, s 99)

inre miljö. Goehr talar om 'a formalist move', där formalisterna menade: "Music ... is intelligible not because it refers to something outside itself, but because it has an internal, structural coherence".⁵⁵ Goehr föreställde sig detta begrepp 'verk' som *regulativt*, föreskrivande, normativt, en regulativ karaktär som omfattade principer och normer för praktiken runt Verket: "... only certain beliefs and values are to be held and only certain kinds of actions are to be undertaken".⁵⁶

Denna föreställning om Verkets regulativa karaktär knyter an till den föreställning som två debattörer i analysmaterialet formulerar, den att den västerländska konstmusiken "med olika ursprung burit fram och utvecklat ett slags grammatisk grund för dagens globala musikindustri".⁵⁷ Och Sofia Lilly Jönsson som skriver: "Det handlar alltså inte om västerländska värderingar ... utan om att den är ett kompetenscentrum".⁵⁸

Men de regulativa principerna fick konsekvenser inte bara för skapandet av musik, hur verkets struktur skulle te sig. De fick konsekvenser också för framförandet och lyssnandet på musikprodukten, verket. Goehr skriver: "... works require of their performances perfect compliance with scores".⁵⁹ Vad gäller konstnärlig gestaltning improviserar man inte när man framför symfonier eller konserter av Beethoven till skillnad mot improvisationskulturen inom jazz. Som lyssnare stampar man inte takten med foten när man lyssnar. Man lyssnar koncentrerat, kontemplerar. Goehr förklarar varför det är så: "... it is our commitment to the Werktreue ideal which is responsible for these behavioural patterns ...".⁶⁰

De ideal som då utvecklades runt såväl de musikaliska verken som praktiken runt dem är aktuella än idag.⁶¹ Hillevi Berg Niska ifrågasätter om praktiken kan vara relevant i dag för nya lyssnare då:

Klassisk musikutövning är förknippad med elitism, virtuositet, inlärd anekdoter om Mozart, regler kring uppförandepraxis.⁶²

⁵⁵ Goehr (1992, s 155).

⁵⁶ Ibid., s 104

⁵⁷ Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut att agera mot den klassiska musikens marginalisering, SvD 160526

⁵⁸ Jönsson: Därför är det rätt att satsa på konstmusik, SvD 160617

⁵⁹ Goehr (1992, s 99)

⁶⁰ Ibid., s 285)

⁶¹ Pontara (2007, s 66)

⁶² Berg Niska: Släpp elitismen – låt alla få njuta av klassisk musik, Sv D 160618

Österling & Solyom ger uttryck för nödvändigheten av att beakta nya lyssnares preferenser och värderingar:

...måste vi på ett helt annat sätt än traditionellt lyssna in vår tänkta publiks värderingar och preferenser och med uppfinningsrikedom placera musiken i relevanta sammanhang i samtiden.⁶³

Och de menar att det gäller att skapa kontexter som gör det möjligt att hitta ny mening i våra gamla ting. Citaten illustrerar idén om att den västerländska konstmusikens tidigare stora värde sviktat när det gäller den grammatik som har med praktiken runt musiken att göra. Motsvarande tankar ger Schlemmel & James uttryck för utifrån resultatet i den forskning de genomfört med ungdomar som i olika miljöer fått lyssna på klassisk musik. Ungdomarna lyfte det positiva i att lyssna i klubbmiljö.⁶⁴

4.2.1 Musikens rötter i västerländsk konstmusik eller Mellanösterns musik

Samma dag som första rikstinget genomförs har initiativtagarna till rikstinget följande debattinlägg:

I den västerländska och andra kulturernas konstmusik har de flesta av de musikformer vi idag känner sina rötter. I ett växelspel med folkmusikaliska uttryck har konstmusik med olika ursprung burit fram och utvecklat ett slags grammatisk grund för dagens globala musikindustri.⁶⁵

I citatet konstrueras en föreställning om att det är i konstmusiken tillsammans med folkmusiken som de flesta musikformer vi i dag känner har sin grund. Denna föreställning utmanas i två debattinlägg. Musikvetaren Gunno Klingfors skriver

Standardargumentet för utvidgade satsningar på klassisk musik är att den är representativ för vår musikhistoria. Men i själva verket avviker klassisk musik från vår musiktradition... Rötterna till vår musiktradition finns i Mellanöstern. Där beskrevs grundstenarna i vårt musikspråk för 4500 år sedan: 7-tonsskalor och tersbaserade ackord. Man beskrev dessutom grundprinciperna för improvisation och skapade enkel notskrift. Det är en mäktig tradition. Tack vare musikspråkets makalösa flexibilitet har det legat till grund för allt från arabiska melodier och flamencos till Palestrinamässor och elektronisk musik.

⁶³ Österling & Solyom: Konstmusiken måste räddas inifrån, SvD 160614

⁶⁴ Schlemmel & James (2011)

⁶⁵ Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut agera mot den västerländska musikens marginalisering, SvD 160526

... Troligen är rock- och jazzimprovisation den tyngsta nutida företrädaren för vår musiktradition.⁶⁶

Musikkritikern Andres Lokko uttrycker också en annan idé om rötterna till dagens musikliv än de debattörer som hävdar att västerländsk konstmusik är rötterna till de musikformer vi känner till idag. I en artikel efter Chuck Berrys död 2017, skriver han:

Chuck Berry – bara namnet i sig är rock´n´roll – utgör ett fundament som ingen kultur efter andra världskriget kan bortse från.

... Det här ju ursprungsformeln för allt vi känner till. ... Chuck Berry förenade tre ackord med en lyrik – ett nytt språk - ...

Sanningen är ju den att ingen av oss ens skulle vara här utan Chuck Berry.⁶⁷

Lokkos inlägg kommenteras av Erik Wallrup i inledningsanförandet till andra rikstinget, april 2017:

Andres Lokko ... måste någon gång förklara för mig vad Chuck Berrys tre-ackords-låtar har med Kaija Saariahos subtila harmonik att göra. Men kanske är jag inte en del av hans ´vi´.⁶⁸

Citaten här representerar tre olika sätt att se på konstmusikens rötter. Detta relaterar till Laclau & Mouffes diskursteori och resonemang om en diskursiv kamp, att det inom ett visst område finns olika och motstridiga diskurser som var och en kämpar om att låsa fast sitt sätt att se på verkligheten. Det finns många möjliga sanningar.⁶⁹

4.3 Konstmusikens inneboende mening och funktion

I debatten lyfts föreställningar om den västerländska konstmusikens speciella väsen, dess funktion och mening. Till viss del beskrivs den ha samma egenskaper som övrig musik – att stor musik i vid mening uttrycker känslor.⁷⁰ Men initiativtagarna till rikstingen formulerar sig i större ord:

⁶⁶ Klingfors: "Rock och jazz – inte klassisk musik – bär vårt muskarv", SvD 160611

⁶⁷ Lokko: "Chuck Berry är gudfar till allt vi uppskattar", SvD apr 2017

⁶⁸ Wallrup: "Traditionsrik konst i en föränderlig värld – vad har hänt sedan förra Rikstinget"? Inledningsanförande vid Riksting i Berwaldhallen april 2017.

⁶⁹ Winther Jörgensen & Phillips (2000, s 30)

⁷⁰ Jönsson: Därför är det rätt att satsa på konstmusik, SvD 160617

... varit en viktig del av vårt samhälles intellektuella och emotionella kapital ... och kraftfullt bidragit till såväl mänsklighetens utveckling som till individens förmåga att hantera alla de livets utmaningar som vi ständigt ställs inför.⁷¹

Och vidare i samma inlägg:

Den västerländska konstmusiken har en stor och hängiven publik ... för vilka just denna musikform har avgörande betydelse. För vissa så stor betydelse att de talar om den som livets mening.

... Att västerländsk konstmusik, precis som bildkonst, dessutom stimulerar inläring och kreativt tänkande är en väl dokumenterad effekt som skolans värld borde välkomna och tillvarata.

Citaten illustrerar föreställningen om konstmusikens stora värde funktionellt, dess bidrag till utveckling av både individ och samhälle och knyter an till de föreställningar som sätter in musikformen i en bildningsdiskurs.

I ytterligare inlägg formuleras denna tanke om konstmusiken som utvecklingsresurs:

”Musiken är inget tidsfördriv, utan har med våra liv att göra”.⁷²

Och dirigenten Daniel Harding uttrycker sig på motsvarande sätt:

”Jag vill gärna koppla ihop det vi gör med de verkligt stora frågorna: Varför lever vi? Konsten har alltid betytt mycket för att hantera dessa frågor.”⁷³

Men i Wessman, Holmgaard & Rydén's utsagor om konstmusikens funktionella karaktär finns också föreställningen att

den västerländska konstmusiken står stark i egen rätt ... Genom den västerländska konstmusiken kommunicerar utövare från alla världsdelar obehindrat med varandra och sin publik.⁷⁴

Dessa citat relaterar till föreställningen, diskursen, att musikens mening ligger inbyggd i musikens struktur, att den inte behöver referera till utommusikaliska fenomen som t.ex. moralisk eller social funktion, att den är autonom.⁷⁵

Föreställningen att musikformen ”kraftfullt har bidragit till mänsklighetens utveckling” problematiseras i ett debattinlägg av chefen för Helsingborgskonserthus och symfoniorkester Fredrik Österling och orkesterns chefsdirigent Stefan Solyom som skriver apropå

⁷¹ Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut att agera mot den klassiska musikens marginalisering, SvD 160526

⁷² Wallrup: Därför skiljer sig konstmusiken från poppen, SvD 160621

⁷³ Harding: Harding oroas över musikens minskade betydelse, SvD 16....

⁷⁴ Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut att agera mot klassiska musikens marginalisering. SvD 160526

⁷⁵ Pontara (2007, s 41)

föreställningarna i debatten om klassiska musikens stora värde men minskande utrymme i samhällets musikliv:

Men att nå en förändring utifrån en tro på konstmusikens inneboende storhet kan visa sig knepigt. Skribenterna tycks mena att just den västerländska konstmusikens symboler, objekt och ritualer genererar specifika, positiva värden. Värden som alltså går förlorade om symbolerna, objekten och ritualerna försvinner. Men är det inte snarare så att orsakssambandet går i motsatt riktning? Symbolerna, objekten och ritualerna får mening först när de möter ett sammanhang där den meningen redan omfattas. Meningen är inte inbyggd i konsten.⁷⁶

I ett debattinlägg därefter bemöter musikkritiker Erik Wallrup Österling & Solyoms inlägg:

I ett märkligt motbud (12/6) hävdar ...Helsingborgs konserthuschef och chefsdirigent Stefan Solyom att det alls inte finns några speciella kvaliteter i den musik de satts att förvalta och bygga vidare på. Musiken tycks endast kunna säga det vi vill att den ska säga, vilket gör all musik utbytbar.⁷⁷

Med referens till musikkritiker Sofia Lilly Jönsson som ställer frågan om vad som finns i konstmusiken men inte på andra håll: ”Klassisk musik – varför?”⁷⁸ skriver Wallrup

”... måste man också se till rikedomen inom den sonora fantasin, i den musikaliska konstruktionen, i det polyfona, i det mångskiktade. Det handlar om att få fram musikaliska världar som är mer varaktiga än en sommar, ett hektiskt år, ett decennium”.⁷⁹

Motsvarande syn framhåller Wallrup också i sitt inledningsanförande till Riksting 2016:

”Det finns en väsentlig skillnad mellan den konstnärliga och den kommersiella musiken, åtminstone än så länge. Båda typer av musik talar lika väl om sin samtid, kanske att den kommersiella är ännu bättre på att berätta om vad som präglar en viss tid. Men medan den kommersiella musiken är bunden till sin tid, artikulerar den tiden på ett pregnant vis, är den väsentliga konstmusiken inte på samma sätt bunden till sin tid.”

Citaten illustrerar den diskursiva konflikten om musikens mening ligger i dess struktur eller om den är en konstruktion skapad i ett samspel mellan musik, individ och situation men också att diskurserna omformas i kontakt med andra diskurser.

4.3.1 Musikens mening i dess struktur eller skapad i samspel

⁷⁶ Österling & Solyom: ”Konstmusiken måste räddas inifrån, SvD 160614

⁷⁷ Wallrup: Därför skiljer sig konstmusiken från poppen, SvD 160621

⁷⁸ Jönsson: Därför är det rätt att satsa på konstmusik, SvD 160617

⁷⁹ Wallrup: Därför skiljer sig konstmusiken från poppen, SvD 16 ...

I Österling & Solyoms respektive Wessman, Holmgaard & Rydén och Wallrups sätt att se på musikens funktion och mening kan sägas framskymta en diskurskamp (Laclau & Mouffe, 1985) som handlar om huruvida musiken har en ”inneboende storhet” med egna värden som bidrar till utveckling eller om meningen skapas i ett samspel mellan musik, individ och situation. I Österling & Solyoms debattinlägg tolkas Wessman, Holmgaard & Rydén beskrivning av konstmusiken som exempel på föreställningen att musikens mening, och funktion, ligger i själva musiken och dess struktur (”symbolerna, objekten, ritualerna”). Denna föreställning kan ses som exempel på en idé som tangerar diskursen om ”musikalisk autonomi”, som utvecklades i slutet 1700-talet och sedan levt vidare till dags dato.⁸⁰ Konstmusiken har inget ändamål, syfte, utöver sig självt, har inte någon funktion som refererar till något utommusikaliskt fenomen t.ex. text, eller att framkalla specifika känslor, bidra till utveckling, ha terapeutiska effekter. Företrädare för denna syn på musikens mening kallas ofta ’formalister eller ’absolutister’.⁸¹ I Wallrups debattinlägg finns också en föreställning om konstmusikens inneboende värde, att den har speciella kvaliteter, en rikedom i musikalisk konstruktion och i det mångskiktade.

Den andra sidan av ”kampen” representeras av Österling & Solyom som uttrycker tanken att musikens mening, och funktion, *inte* är inbyggd i musiken utan skapas i ett samspel mellan musik, individ och situation. Med Ruuds ord kan den ”hentes fra en utommusikalisk kontekst” och ”er noe som oppstår når vi bruker musikken”. Företrädarna kallas ofta ’referensialister’ eller ’expressionister’.⁸² I Österling & Solyoms termer uttrycks det: ”Symbolerna, objekten och ritualerna får mening först når de møter ett sammanhang där den meningen redan omfattas”. I debattinlägget uttrycker de också tanken att den ”praktiknära” synen på musikens mening möjliggör en optimistisk bild av konstmusikens framtid:

För om vi utgår från att västerländsk konstmusik inte har någon inneboende mening, betyder det också att den inte bär med sig några specifika instruktioner om hur den ska användas.

Ruud talar om fyra dimensioner hos musikens mening, varav den pragmatiska är en, den att musiken kan användas på många sätt: ”... en diskurs som vil holde fast ved det mangetydige ved musikk, musikens evne til å sette i spill mangeartade betydninger”. Musiken och dess

⁸⁰ Pontara (2007, s 42)

⁸¹ Ruud (2016, s 194)

⁸² Ibid., s 194

kontext erbjuder mening och handlingsmöjligheter.⁸³

Musikpsykologen Leonard B. Meyer menar att de två sätten att se på musikens mening, formalisternas syn respektive referentialisternas syn, kan existera och existerar i ett och samma musikstycke. Det behöver inte ligga någon motsättning mellan att hävda att musiken uttrycker något och att mening är bundet till musikens struktur.⁸⁴

4.4 Konstmusiken ses som marginaliserad

De utsagor som relaterar den västerländska konstmusiken till diskurser som handlar om bildning eller konstruktionsregler kan sägas mer direkt referera till föreställningar om denna musikforms värde, höga värde. I debattmaterialet finns parallellt utsagor som refererar till föreställningar om att en utveckling inom musiklivet under några decennier ägt rum, där detta värde inte beaktats och tagits till vara, föreställningar om att konstmusiken på olika sätt och av olika anledningar marginaliserats. Debattörerna hänvisar till situationen i skolans musikundervisning, i mediabevakningen eller till en föråldrad karaktär hos den klassiska musiken och dess kontext.

4.4.1 Musikundervisningen och mediabevakningen

Initiativtagarna till rikstingen säger i sitt första debattinlägg samma dag som första rikstinget genomförs:

Trots ett professionellt konsertutbud på mycket hög nivå, ett starkt intresse hos landets fritidsmusiker och amatörsångare och den stora publikens hängivenhet ser vi en marginalisering av den västerländska konstmusiken i det svenska samhället.

... En marginalisering som på sikt också hämmar den kreativa utvecklingen av både det musikaliska skapandet och de konstnärliga gestaltningarna av den västerländska konstmusiken.⁸⁵

Och vidare i samma debattinlägg formuleras en föreställning om att en förändrad situation för västerländsk konstmusik i musikundervisningen i dagens grundskola och gymnasium fått för konstmusiken negativa konsekvenser:

Forskning visar att den västerländska konstmusiken helt har försvunnit ur skolans musikundervisning. Musik har blivit ett upplevelseämne med fokus på ensemblespel inom pop- och rocktraditionen. På gymnasienivå saknas de konstnärliga ämnena helt på alla program utom de estetiska. ...

I takt med minskad musikundervisning ser landets kulturskolor ett vikande intresse för att

⁸³ Ruud (2016, s 195)

⁸⁴ Meyer, B. L.(1956)

⁸⁵ Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut att agera mot den klassiska musikens marginalisering, SvD 160526

lära sig spela orkesterinstrument. ...

Söktrycket till förberedande och högre musikutbildningar viker och nivån på dem som antas uppfattas på flera håll som lägre än för tio år sedan.

Citaten illustrerar den bild av musikundervisningen som Marion Lamberth fångat i sin forskning om morgondagens lyssnare av klassisk musik. Studenterna i hennes projekt hade inte kommit i kontakt med klassisk musik förrän de började läsa grundkursen i musikvetenskap på universitetet.⁸⁶

Citaten illustrerar också föreställningen om att det för musikalisk utveckling är viktigt att tidigt i livet möta olika musikgenrer. Erik Wallrup har i sitt inledningsanförande till andra rikstinget 170504 en komplettering till vikten av att musikundervisningen, som han ser det, blivit en konstnärlig mötesplats:

... musik föreställs vara något som man redan besitter, inte något man lär sig.⁸⁷

Ramarna för musikundervisningen i grundskola/gymnasium dras upp i skolans läroplan och Svenska Dagbladets kulturchef Lisa Irenius skriver i sitt debattinlägg:

Skolans läroplan är det inget fel på var det flera musiklärare som underströk på Rikstinget. Där står att eleverna ska få bekanta sig med flera genrer, att de ska utmanas och upptäcka musik de inte redan känner. Problemet är snarare lärarnas mycket skiftande kunskaper och trycket från andra håll.⁸⁸

Föreställningarna om konstmusikens marginalisering konstrueras också utifrån bilden av *mediabevakningen* av musikformen. Arrangörerna av rikstingen skriver:

Med några undantag har även mediernas rapportering och granskning minskat radikalt. Kunskapsbrist och intressestyrda prioriteringar gör att den västerländska konstmusiken skjuts undan till förmån för andra konstformer.⁸⁹

Fredrik Österling, chef för Helsingborgs symfoniorkester uttrycker sig så här:

Den /konstmusiken/ syns sällan i medierna och tycks leva sitt eget liv på institutionerna i bästa samförstånd med en åldrande, och därmed minskande publik.⁹⁰

I Jakob Derkerts debattinlägg⁹¹ efterlyses en mediabevakning, en offentlig konstmusikdiskurs, som kännetecknas av kulturkommunikation, inte bara av marknadsföring och

⁸⁶ Lamberth (2012)

⁸⁷ Wallrup: Traditionsrik konst i en föränderlig – Vad har hänt sedan förra rikstinget? Riksting 170504

⁸⁸ Irenius: Den klassiska musikens kris blottar ett kulturförakt, SvD 160528

⁸⁹ Wessman, Holmgaard, Rydén: "Akut att agera mot den klassiska musikens marginalisering", SvD 160526

⁹⁰ Österling, Solyom: "Konstmusiken måste räddas inifrån", SvD 160614

⁹¹ Derkert: Museala mönster missgynnar musiken, SvD 160601

marknadsföringslogans, dvs inte bara en kvantitativ ökning av mediabevakning utan också en kvalitativ. Bonita M Kolb har också utifrån resultat i sin forskning dragit slutsats angående marknadsföring av klassisk musik. Traditionell marknadsföring riktad t.ex. till abonnemangspublik når inte nya lyssnargrupper som ofta har en bredare musiksmak, både klassisk musik och populärmusik. Det krävs nischade program och nischad marknadsföring.⁹²

4.4.2 Konstmusiken som musikaliskt museum

En upplevelse bakom föreställningen om den klassiska musikens marginalisering som debattörer på olika sätt ger uttryck för är att musikformen stelnat i såväl innehåll som form, i såväl framförd repertoar som den kontext den lever i. Lydia Goehr talar om konstmusiken med dess centrala begrepp ”verk” som ett musikaliskt museum.⁹³ Med referens till Leon Botstein (2004) skriver Jakob Derkert under rubrik ”Museala mönster missgynnar musiken”:

Det rör en pedagogik som till stora delar låter äldre mönster och ideal leva vidare, en åldrad och stelnad kanonbildning och den nykomponerade musikens marginalisering.⁹⁴

Samma dag, 160601, gör tonsättaren Maria Lithell Flyg ett debattinlägg:

Anna Odell och Makode Linde skapar debatt och uppmärksamhet – inte Rembrandt. ... Det är inte konstigt att det är en utdöende konstform och att institutionerna hotas av nedläggning när det nya inte omfamnas. ... Den samtida musiken framförs i dag i stället utanför institutionerna – i det så kallade fria musiklivet. Men här finns ingen mediebevakning alls. Och inte heller några pengar.⁹⁵

Och fjorton dagar senare skriver Fredrik Österling & Stefan Solyom:

Det är hög tid att förflytta den västerländska konstmusiken från det sedan länge föråldrade värdesystem som så sorgesamt håller på att tysta den för gott.⁹⁶

Sofia Lilly Jönsson beskriver den som en ”fallen högkultur”⁹⁷ och operasångerskan Hillevi Berg Niska ser klassisk musikutövning som ”förknippad med elitism, virtuositet, inlärd anekdoter om Mozart, regler kring uppförandepaxis” och frågar ”Är det relevant för lyssnaren?” Och svarar själv: ”Knappast. Åtminstone inte vid ett första besök”.⁹⁸

⁹² Kolb (2001, s 58)

⁹³ Goehr (1992, s 247)

⁹⁴ Derkert: Museala mönster missgynnar musiken, SvD 160601

⁹⁵ Lithell Flyg: Riksting i döda mästars sällskap, SvD 160601

⁹⁶ Österling, Solyom: Konstmusiken måste räddas inifrån, SvD 160614

⁹⁷ Jönsson: Därför är det rätt att satsa på konstmusik, SvD 160617

⁹⁸ Berg Niska: Släpp elitismen – låt alla få njuta av klassisk musik, SvD 160618

Debattinläggen relaterar till forskning som visar på att ungdomar svårligen attraheras av den klassiska musikens kontext. Marion Lamberth skriver: ”Det insamlade materialet visar att musikintresserade unga vuxna inte har svårt att fångas av klassisk musik. Däremot känner många ett utanförskap i mötet med klassisk musik live vilket beror på de oskrivna koderna som omger dess framförande och publikens förhållningssätt.”⁹⁹ I Schlemmels & James forskning lyftes lyssnandet på klassisk musik i klubbmiljö som något positivt.¹⁰⁰

Botsteins forsknings-sammanställning visar motsvarande resultat. ”The traditions of instrumental and vocal music cultivated in the public sphere since 1750 gradually lost their appeal and a significant hold on the public imagination”.¹⁰¹ Han går hårt åt den klassiska musikens föråldrade karaktär: ”...concert performers and performing organizations have gradually assumed a dominant if not exclusive role as guardians of the past.”¹⁰²

Han menar att nyheter ofta har bestått i att man spelat musiken på tidstroga instrument: ”The twentieth century, in this view, witnessed the death of classical music as an active contemporary cultural form, and its rebirth as a museum catering to a limited public.”

Fixeringen vid ’masterpiece status’ har gjort klassiska musiken till fångar i sitt eget fängelse.¹⁰³ Botstein menar också att den starkt växande högre utbildningen (i USA) har med sina program hjälpt till att legitimera denna modell och ny musik får ingen chans. Vad gäller mer ekonomiska och politiska aspekter på situationen påpekar Botstein att i och med den i allmänhetens ögon växande synen på klassisk musik som kulturellt irrelevant så får den också karaktär av ohållbar lyx: ”Classical music has never had a comfortable place in democratic culture, even in more homogeneous nations with egalitarian ideals. It has been strongly associated with the habits of the monarchy.”¹⁰⁴

4.5 Debattörernas förslag om hur marginaliseringen skulle kunna motverkas

Rikstingens syfte har varit att stärka den västerländska konstmusikens roll i samhället. Mot bakgrund av att företrädare för musikformen noterat t.ex. brister i utbildningskedjan och mediabevakningen, en försvagning av kyrkomusiken och en tuff ekonomi där musiker, sångare och tonsättare har svårt att försörja sig med som följd många avhopp från yrket vill

⁹⁹ Lamberth (2012)

¹⁰⁰ Schlemmel & James (2011)

¹⁰¹ Botstein (2004, s 40)

¹⁰² Ibid., s 49

¹⁰³ Ibid., s 49, 53

¹⁰⁴ Ibid., s 44

initiativtagarna till Rikstingen tala om konstmusiken i en samhällelig kontext: ”Vad vill vi med konstmusiken? Vilken roll ska den spela i samhället och hur ska den hållas tillgänglig för medborgarna?”¹⁰⁵

Debattmaterialet innehåller utsagor/föreställningar om konstmusikens stora värde, ett värde som debattörerna ser som viktigt att bevara:

Jag är den förste att värna om klassisk musik. Det finns en glädje i både det konstnärliga kreativa skapandet och lyssnandet som är för rikt för att gå förlorat.¹⁰⁶

Men det innehåller också idéer om tänkbara insatser som debattörerna tänker sig skulle kunna minska de tendenser som de ser som marginalisering av den klassiska musiken och ge konstformen ett utrymme i det svenska musiklivet som kan betraktas som relevant. Utsagorna och föreställningarna om dessa insatser och åtgärder berör huvudsakligen undervisning i grundskola/kulturskola, mediabevakning samt den kontext som konstmusiken ”lever i”.

4.5.1 Musikundervisning och mediabevakning

Ett förslag till att motverka konstmusikens allt lägre status som debattörerna tycker sig se är att öka kunskapen om musiken. Bl.a. vill man se utrymmet för klassisk musik öka i grundskolans och Kulturskolans musikundervisning. Men inte bara kvantiteten tidsutrymme utan de vill också få tillbaka lärare med för musikämnet adekvat utbildning:

Det finns helt enkelt en växande brist på kunniga människor som till skillnad från algoritmerna, kan säga att ”du gillar det här – men du kanske också gillar något helt annat”. Och som kan visa på storheten i detta andra.¹⁰⁷

I det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets folkbildningsprojekt hade den västerländska konstmusiken en given plats. Kunskap om de ”stora mästarnas” musik ansågs förädlande för både hjärta och förstånd och folkkonserterna skulle främja ”hälsa och moralisk kraft” men också ge nöje, konstnjutning och nöje.¹⁰⁸ Och efter allmänna folkskolans införande i mitten av 1800-talet har sång, och senare musik, funnits med som läroämne. Vid sekelskiftet och in på 1900-talet var sång huvudämne med främst kyrkosång på repertoaren men så småningom mer präglad av borgerliga värden. Ämnets innehåll breddades vid mitten av 1900-talet mot

¹⁰⁵ Wessman, All konstmusik trängs undan i Sverige i dag, SvD 160604

¹⁰⁶ Engström, Opulen, 170410

¹⁰⁷ Irenius: Den klassiska musikens kris blottar ett kulturförakt, SvD 160528

¹⁰⁸ Öhrström (1997)

‘musik’. Populärmusik fick utrymme och pedagogiskt skulle barnet ”ges möjlighet att finna vägar till sina egna estetiska uttryck”.¹⁰⁹

Ett annat tema som i debattmaterialet återkommer är en förändring av musikämnets karaktär, en föreställning om att musikämnet gått från att vara läramne/bildningsämne till att bli ett ”upplevelseämne med fokus på ensemblespel inom pop- och rocktraditionen”.¹¹⁰ I sitt inledningsanförande till andra rikstinget 170405 säger Erik Wallrup med referens till Kulturskoleutredningens betänkande:

Jag ifrågasätter alls inte att barn har ett behov av social och kulturell utveckling ... utan det handlar om själva inställningen till kunskap och lärande. På något vis tycks det som om konstnärligt utövande skulle vara något som bara finns där, helt naturligt och komplett, redan från början.

... Musik är både ett sätt att uttrycka sig och något man måste studera för att kunna komma åt.¹¹¹

Initiativtagarna till rikstingen tänker sig olika åtgärder för att stärka västerländska konstmusiken bl.a.:

Återupprätta musikämnet i skolans undervisning så att våra unga får tillgång till den västerländska konstmusikens alla uttrycksmöjligheter och övas i att analysera och diskutera musikens alla genrer.

Inför skyndsamt en examensordning för instrumentallärare och ge kulturskolorna särskilda uppdrag kring den västerländska konstmusiken.

Återinför estetiska ämnen som obligatorium på alla gymnasieprogram.¹¹²

Debattörerna föreställer sig också att ett ökat engagemang från *media* skulle bidra till det stärkande av den klassiska musiken som man eftersträvar. De har bilden av att konstmusiken skjuts undan till förmån för andra konstformer:

Vi efterlyser också ett ökat medialt ansvarstagande för den västerländska konstmusiken. Debatt och kritik, men också folkbildande journalistik i syfte att ge medborgarna tillgång till en viktig del av vårt kulturarv.¹¹³

Även representanter för nutida musik ifrågasätter hur mediabevakningen går till:

¹⁰⁹ Gustafsson (2000)

¹¹⁰ Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut att agera mot den klassiska musikens marginalisering, SvD 160526

¹¹¹ Wallrup: Traditionsrik konststart i en föränderlig värld – Vad har hänt sedan förra rikstinget? Riksting 170405

¹¹² Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut att agera mot den klassiska musikens marginalisering, SvD 160526

¹¹³ Wessman, Holmgaard, Rydén Akut agera mot den klassiska musikens marginalisering, SvD 160526

Hur kommer det sig att festivalen Svens musikvår (17-20 mars) inte uppmärksammades i svenska medier? Varför recenserar tidningarna år efter år när Konstfack eller Beckmans studenter har sina vårutställningar men aldrig någonsin när Kungliga Musikhögskolans kompositionsstudenter har sin årliga festival LjudOljud?¹¹⁴

Hos debattörerna finns en föreställning om att en vitalisering av musikkritiken kan bidra positivt till konstmusikens stärkande:

... men musikens vitalitet har ofta gått hand i hand med att den blivit föremål för intellektuellt och politiskt utmanande diskurser.¹¹⁵

Jakob Derkert talar om en tidigare ”konstoffentlighet som fungerade som en politisk och vetenskaplig offentlighet med en intensiv debatt om både grundfrågor och dagsaktualiteter.” Denna kulturkommunikation, denna offentliga diskurs om konstmusiken, ser Derkert i dag reducerad till marknadsföringslogon och föreslår en vitalisering.¹¹⁶

4.5.2 Den föråldrade kontexten

En föreställning om att den klassiska musiken ”lever i” en kontext som är föråldrad och negativt påverkar ställning och roll i samhället konstrueras bl.a. i operasångerskan Hillevi Berg Niskas debattinlägg:

... om konstformen och det som omgärdar den syns dig totalt främmande och förlegat – vad finns det då för förutsättningar att uppleva konsten?

... det handlar inte om att överge en gammal konstart, utan om att utveckla och bevara den ...odla i stället det unika som bara ett stycke konstmusik kan förmedla och vara.¹¹⁷

Hennes idé är att förklara den, dyka djupare, berätta historier och skapa relevans. Österling & Solyom har i ett inlägg några dagar tidigare formulerat motsvarande idé:

... lyssna in vår tänkta framtida publiks värderingar och preferenser ...
Arbetet handlar således om att skapa den kontext för musiken som gör det möjligt att utforska och hitta ny mening i våra gamla ting.¹¹⁸

Med ett avståndstagande från diskursen om den västerländska konstmusikens autonomi fortsätter Österling & Solyom:

¹¹⁴ Lithell-Flyg: Riksting i döda tonsättares sällskap, SvD 160601

¹¹⁵ Derkert: Museala mönster missgynnar musiken, SvD 160601

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Berg Niska: Släpp elitismen – låt alla få njuta av klassisk musik, SvD 160618

¹¹⁸ Österling & Solyom: Konstmusiken måste räddas inifrån, SvD 160614

... betyder det också att den /klassiska musiken/ inte bär med sig några specifika instruktioner om hur den ska användas ... förflytta den västerländska konstmusiken från det sedan länge föråldrade värdesystem som så sorgesamt håller på att tysta den för gott.¹¹⁹

Liknande föreställning uttrycker Patrik Engström, Opulen:¹²⁰

Konstmusiken måste räddas – från sig själv

En undran finns också i debattmaterialet: ”Vem älskar den västerländska konstmusiken?”. Bo Löfvendahl, musikjournalist och ansvarig för Språkspalten, har en idé om att uttrycket ’västerländsk konstmusik’ inte är en tillgång om man vill öka engagemanget för musikformen? Finns det en risk att många känner sig utestängda, ännu mer utestängda, när man pratar om västerländsk konstmusik i stället för klassisk musik?¹²¹

Åtgärdsförslagen kring såväl stärkt musikundervisning som förändrad praktik runt den klassiska musiken relaterar till forskningsresultat. Historiskt utgjorde konstmusik en viktig del av folkbildningsprojekten och i dag finns en läroplan för skolans musikundervisning med anvisningar om att eleverna ska få kunskap om och ta del av musik ur flera olika genrer och upptäcka musik de inte redan känner till. Beträffande ”förändrad praktik” visar forskning att såväl musiken som dess kontext, koder kring lyssnande och framförande, måste förklaras, att visuella intryck underlättar förståelsen av musiken, att såväl platser som format måste skärskådas. Ungdomarna i Schlemmels & James studie värdesatte klubbmiljö, i Lamberths studie fanns synpunkter på att det var svårt att hålla koncentration och följa händelseförlopp under en hel konsert.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Engström: Konstmusiken måste räddas - från sig själv, Opulen 170410

¹²¹ Löfvendahl: Vem älskar den västerländska konstmusiken? SvD 160612

5. Sammanfattning och Diskussion

I den debatt som analyseras i uppsatsen är det röster och språk från företrädarna för konstmusiken som hörs. Man skulle kunna säga att dagspressdebatten förts utifrån en konstmusikalisk diskurs. Röster från den kultur, populär- och rockkulturen, som konstmusiken kämpar med om plats i det samhälleliga musiklivet har i denna dagspressdebatt inte hörts annat än i ett kortare inlägg av Andres Lokko. I det socialkonstruktivistiska perspektiv som uppsatsen grundas i utgör inte utsagorna om konstmusikens stora värde en sanning utan betraktas som en social konstruktion som kan utmanas av en annan syn på ”det stora värdet”. De diskursiva föreställningarna om verkligheten får emellertid sociala konsekvenser som i detta fall handlar om att man ser konstmusiken som marginaliserad och agerar utifrån det när den historiskt starka statusen och stora värdet ses som försvagat. För att stärka musikformens ställning har då företrädare för konstmusiken arrangerat två riksting i maj 2016 respektive maj 2017 med deltagare från olika delar av det konstmusikaliska fältet.

Uppsatsen tar sin utgångspunkt i den debatt i dagspress som följde under två månader. Syftet med uppsatsen är att analysera och beskriva detta debattmaterial med användning av diskursanalys som metodansats. Två frågeställningar ska besvaras.

** Hur beskrivs den klassiska musikens status och ställning historiskt och i dag?*

Den västerländska konstmusiken tillskrivs i debattinläggen en historiskt mycket stark ställning, och stort värde, som man också anger som skäl till att bevara den och i dagsläget stärka den. Initiativtagarna till rikstingen lyfter att den har varit, och är, en viktig del av vårt intellektuella och emotionella kapital, ett immateriellt kulturarv, som bedöms ha bidragit till såväl individens som samhällets utveckling men också till musikskapandet, och till att konstmusiken tillsammans med folkmusikaliska uttryck har burit fram en grammatisk grund för dagens musikindustri. En annan ingång till det historiska perspektivet är ett tal om konstmusiken i termer av en tradition som ”riskerar att dö i samma ögonblick som den blir alltför väldefinierad, kanoniserad”. Traditionen måste vara öppen för förändring.¹²²

I initiativtagarnas debattinlägg samma dag som första rikstinget genomförs skriver de att musikformen i dag har en stor och hängiven publik, att en del ser den klassiska musiken som livets mening och att det varje vecka kommer upp mot hundratusen åhörare till konserter, opera, festivaler. Konsertutbudet beskrivs vara på professionellt hög nivå och intresset starkt hos amatörmusiker och amatörsångare.¹²³ Konstmusikens status som grammatisk grund beskrivs gälla också idag – ”den är ett kompetenscentrum”.¹²⁴ Men den beskrivs också stå ”stark i egen rätt” då utövare från alla världsdelar obehindrat kan kommunicera med varandra och sin publik.¹²⁵

Men utsagorna ger också en bild av att den klassiska musikens ställning och status i dag kan vara på väg att förändras, försvagas, inte minst utifrån talet om en marginalisering, som flera debattörer menar hotar konstmusiken som kulturellt arv och universellt språk. Det konstrueras en föreställning om att en orsak till den försvagade ställningen är konstmusikens föråldrade värdesystem. Musikformen beskrivs som förknippad med högkultur, en föråldrad och stelnad kanonbildning, elitism, virtuositet, inlärd anekdoter om Mozart, regler för beteendepaxis. Forskning visar att ungdomar i dag kan uppskatta musiken men är inte alltid bekväma med praktiken runt om som uppförandepaxis, plats och format för konserterna. Den beskrivning

¹²² Wallrup: Inledningsanförande Riksting 160526

¹²³ Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut att agera mot den klassiska musikens marginalisering, SvD 160526

¹²⁴ Jönsson: Därför är det rätt att satsa på konstmusik, SvD 160617

¹²⁵ Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut att agera mot klassiska musikens marginalisering, SvD 160526

som ges i utsagorna överensstämmer med resultat från Schlemmel & James, Lamberth och Botstein. Kontexten, praktiken runt om behöver förnyas – inte bara musiken.

I utsagorna om den klassiska musikens marginalisering lyfts konstmusikens situation i skolans *musikundervisning* fram. Debattörer stödjer sig på den forskning som visat att västerländska konstmusiken helt försvunnit ur musikundervisningen på såväl grundskola som gymnasium och det noteras ett vikande intresse att lära sig spela orkesterinstrument och ett minskat söktryck till förberedande och högre musikutbildning. Föreställningen om marginalisering konstrueras också utifrån bilden av en svag *mediabevakning* med kunskapsbrist hos musikjournalister och intressestyrda prioriteringar hos media.

Hur motiveras den klassiska musikens relevans i dagens samhälle?

I flera debattinlägg uttrycks en oro för att den västerländska konstmusiken som immateriellt kulturarv i dagens situation hotas. Det konstrueras en föreställning om att konstmusiken är en resurs också i dag för såväl enskilda individers utveckling och välbefinnande som för samhällets utveckling och att det är relevant också i dag att slå vakt om musikformen. Det finns en idé om att kunna referera till den historiska folkbildningstanken, att den klassiska musiken är relevant och viktig i ett bildningsperspektiv. En intellektuell och emotionell utveckling förutsätter att individen, och kulturen, möter olika världar, att det kända möter det mindre kända. Tanken uttrycks också att den klassiska musiken behöver en given plats i samhällets musikliv också utifrån eget behov. Den behöver ha platsen för att säkra den egna kreativa utvecklingen av både det musikaliska skapandet och de konstnärliga gestaltningarna av konstmusiken. Och musikkritiker Lilly Sofia Jönsson betraktar konstmusiken som ett ”kompetenscentrum” och därför rätt att satsa på.

Diskussion

Utsagorna ger en mycket högstämd bild av den västerländska konstmusiken som resurs för utveckling, för mänsklighetens utveckling såväl som för individens utveckling och välbefinnande - ett kulturarv för att uttrycka och bearbeta olika situationer i livet, ett kulturarv som man nu ser som hotat utifrån marginaliseringstendenser i dagens samhälle. Man kan se det som att dagens bild av konstmusiken fortfarande vilar på den värdenorm som formulerades på 1700-talet och som placerade västerländska konstmusiken överst på värdestegen. Men föreställningen om detta värde kan problematiseras. Jag tycker man kan

fråga sig för hur stor del av mänskligheten som just denna musik varit en resurs ”för att hantera de livets utmaningar vi ständigt ställs inför”¹²⁶. Folkbildningsprojektet genomfördes mot bakgrund av denna idé om att också konstmusiken tillsammans med litteratur och annan kunskapsförmedling skulle bidra till både bättre hälsa och större möjligheter till ”ett bättre liv för folket”. Samtidigt har starkt ifrågasatts om t.ex. folkkonserternas program fyllde den funktion som avsetts. Den klassiska musiken är starkt förankrad i en borgerlig kultur med ett värdesystem som en mindre del av allmänheten sympatiserar med. Svårigheten att nå ny publik under de tidiga folkbildningsprojektens år såsom Öhrström och Edström beskrivit kan sägas upprepas i dagens musiksamhälle. På 1700- och 1800-talen stod åtminstone två musikformer mot varandra – hov- och kyrkomusiken mot ”den stora massans” sånger och musik till dans och ringlekar och enkla visor om livets och krigets elände. Utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv skulle man med Laclau & Mouffe kunna säga att i dag står en konstmusikalisk diskurs och kämpar mot en rock- och populärmusikalisk diskurs. Botsteins bild är att den klassiska musiken som starkt förknippad med borgerlig kultur aldrig haft en bekväm plats i en demokratisk kultur. I debattinläggen konstrueras motsvarande föreställning, vissa grupper deltar överhuvudtaget inte.

I debattmaterialet kan anas att ordet *’förändring’* ur olika perspektiv är viktigt när man talar om klassisk musik och konstmusik, dels beträffande själva musiken men också beträffande synen på, föreställningen om, musiken – och dess kontext. Själva musiken har förändrats på vägen från gregoriansk sång till nutida konstmusik och då tagit intryck av folkmusik, konstmusik från andra kulturer och från populärmusik. I det analyserade materialet kan förändring också iakttas i synen på västerländska konstmusikens mening. Även om konstmusiken tillskrivs egna inre värden och ”står stark i egen rätt” finns föreställningen att dessa värden bidrar till utveckling och välbefinnande, dvs har en funktion. Ursprungligen omfattade den musikaliska autonomin ett förnekande av att musiken skulle ha någon funktion, något syfte att uppnå extramusikaliska ändamål, t.ex. framkalla speciella känslor eller ha terapeutiska effekter. Men diskurser omformuleras ständigt, alla diskurser kan bli annorlunda. Vad gäller musikens mening finns också olika idéer om huruvida musikens mening ligger i själva musiken, i dess struktur, eller om den skapas i ett samspel mellan musik, individ och situation. Den senare idén ser jag som liggande nära en funktionalistisk syn på musiken. Men säger musikpsykologen Leonard B. Meyer, det behöver inte vara någon motsättning mellan att musiken kan uttrycka något, ha en funktion, och att denna mening är bunden till

¹²⁶ Wessman, Holmgaard, Rydén: Akut agera inför den klassiska musikens marginalisering, SvD 160526

organiserandet av en musikalisk struktur – dvs den musikaliska autonomins diskurs i kombination med en funktionestetik.

En förändring av kontexten runt den västerländska konstmusiken framstår utifrån debatten som nödvändig. Förutom de olika åtgärdsförslagen för att minska den marginalisering debattörerna uppfattar sker – stärka musikundervisningen, öka och förändra mediabevakningen, stödja ny musik, skapa relevans – finns i debattmaterialet en reflektion: ”Men opera och annan klassisk musik kanske kan leva gott även i något mindre format utan att förlora i kvalitet.”¹²⁷

Referenser

- Bergman, Åsa & Lindgren, Monica (2014). Social Change through Babumba and Beethoven. Musical Educational Ideals of El Sistema. *Svensk tidskrift för musikkforskning vol. 96(2)*, pp 43-58.
- Bolander, Eva & Fejes, Andreas (2015). Diskursanalys. I: Andreas Fejes & Robert Thornberg (red.), *Handbok i kvalitativ analys*. Liber AB, Stockholm.
- Botstein, Leon (2004). Music of a century and the politics of subsidy. I: Cook, Nicholas & Anthony Pople (Ed.) *The Cambridge History of Twentieth-century Music*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Botstein, Leon (2013). The marginalization of music: The American example. *Musical Quarterly* 96 (2), 169-177.
- Edström, Olle (2002). *En annan berättelse om den västerländska musikhistorien och det estetiska projektet*. Göteborg: Institutionen för musik- och filmvetenskap.
- Fejes, Andreas & Thornberg, Robert, red. (2015). *Handbok i kvalitativ analys*. Liber AB, Stockholm.
- Goehr, Lydia (1992). *The Imaginary Museum of Musical Works*. Oxford: Oxford University Press.
- Goulding, Phil. G. (1992). *Klassisk musik*. Forum, Stockholm.

¹²⁷ Forsén: ”Inte bara den klassiska musiken som trängs ut”, SvD 160602

- Gustafsson, Jonas (2000). *Så ska det låta* (s 272 – 277). Diss. Uppsala universitet.
- Jørgensen, Marianne Winther & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Kolb, Bonita M. (2001). The Decline of the Subscriber Base: A Study of the Philharmonia Orchestra Audience. *International Journal of Arts Management, Vol No 2, pp 51 -59*.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985). *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Lamberth, Marion (2012). *Konstmusik i kris. Var finns morgondagens lyssnare?* Konferensbidrag, 16:e Nordic Musicological Congress, Stockholm 2012.
- Lundman, Berit & Hällgren Graneheim, Ulla (2017). Kvalitativ innehållsanalys. I: Birgitta Höglund Nielsen & Granskär, Monica (red.) *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. Studentlitteratur AB, Lund.
- Meyer, Leonard B. (1956). *Emotions and Meaning in Music*. Chicago University Press, Chicago.
- Nebel, Cecilia (2016). *Hur stort är intresset för den klassiska musiken?* Rapport om den klassiska musikens ställning i Sverige inför Rikstinget Berwaldhallen 26 maj 2016.
- Pontara, Tobias (2007). *Brev från den autonoma musikens värld. Den diskursiva konstruktionen av musikalisk autonomi i den samtida klassiska CD-skivan*. Diss. Musikvetenskap vid Stockholms universitet.
- Ruud, Even (2016). *Musikkvitenskap*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Schlemmer, Kathrin B. & James, Mirjam (2011). Adolescents' evaluation of classical music after visiting a live concert. *Bulletin of empirical music education research. Vol 2, No 1, April 2011*; <http://www.b-em.info>
- Widestedt, Kristina (2001). *Ett tongivande förnuft: musikkritik i dagspress under två sekler*. Diss. Institutionen för journalistik, medier och kommunikation. Stockholms universitet.
- Ziehe, Thomas (1989/1993). *Kulturanalys, ungdom, utbildning, modernitet*. Symposion Bibliotek, Stockholm.
- Öhrström, Eva, red. (1997). *Musiken, folket och bildningen – glimtar ur folkbildningens historia*. Antologi, Mimers småskriftserie nr 1, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet.

Bilaga

Tidningsartiklar 2016 och 2017 som utgör analysmaterialet

Brodrej, G. (2016). Så här kan vi rädda den klassiska musiken. *Expressen*, 160525

Wessman, H., Holmgaard, U., Rydén, S.: Akut att agera mot den klassiska musikens marginalisering. *SvD* 160526

Wessman, H., Rydén, S. & Holmgaard, U. (2016). Utan musiken tystnar kulturen. *SvD*, 160526

Irenius, L.: Den klassiska musikens kris blottar ett kulturförakt. *SvD* 160528

Derkert, J. : Museala mönster missgynnar musiken. *SvD*, 160601

Lithell-Flyg, M.: Riksting i döda tonsättares sällskap. *SvD*, 160601

Forsén, A.: Inte bara den klassiska musiken som trängs undan. *SvD* 160602

Kask, Jan.: Ansvar för kulturarvet har monterats ned. *SvD* 160603

Wessman, H.: All konstmusik trängs undan i Sverige idag. *SvD*, 160604

Klingfors, G.: Rock och jazz – inte klassisk musik – bär vårt muskarv. 160611

Löfvendahl, B.: Vem älskar den västerländska konstmusiken? *SvD*, 160612

Österling F. & Solyom, S : ”Konstmusiken måste räddas inifrån”. *SvD*, 160614

Lundberg, M.: Fel att skapa ett ”vi” och ”dom” inom musiklivet. *SvD* 160615

Jönsson, S.L.: Därför är det rätt att satsa på konstmusik. *SvD*, 160617

Harding, D.: Harding oroas över musikens minskade betydelse. *SvD* 1606 ..

Berg Niska, H.: Släpp elitismen – låt alla få njuta av klassisk musik. *SvD*, 160618

Wallrup, E.: Därför skiljer sig konstmusiken från poppen. *SvD* 160621

Wessman, H., Rydén, S. & Holmgaard, U. : Håll diskussionen om konstmusiken vid liv. *SvD*, 160624

Jönsson, S.L.: När musiken var ett adligt måste. *SvD*, 160630

Engström, A.: Konstmusiken måste räddas – från sig själv. *Opulens*, 170417

Wessman, H., Holmgaard, U, Rydén, S.: Musikämnet måste stärkas i skolan. *SvD*, 170504

Wessman, H., Rydén, S., Brännvall M.: Svag utbildning hotar svenskt musikliv. *SvD* 170504

Lokko, A.: Chuck Berry är gudfar till allt vi uppskattar. *SvD* 1705 ..

Tidskrifter

Nebel, C. (2016). Vad händer nu? *OPUS nr 70, sept-okt 2016*.

Föreläsningar Rikstinget

Wallrup, E. (2016). Traditionsrik konst i en föränderlig värld. *Riksting 26 maj 2016*.

Wallrup, E. (2017). Traditionsrik konst i en föränderlig värld – vad har hänt sedan förra Rikstinget. *Riksting 5 april 2017*.